

Tartu Ülikool

Sotsiaalteaduste valdkond

Haridusteaduste instituut

Loodus- ja reaalainete õpetamine põhikoolis õppekava

Birgit Pähn

LGBT+ NOORTE KOGEMUSED KOOLIKESKKONNAGA JA ETTEPANEKUD SELLE
TURVALISEMAKS MUUTMISEKS

Bakalaureusetöö

Juhendaja: lektor Karmen Trasberg

Tartu 2022

Kokkuvõte

LGBT+ noorte kogemused koolikeskkonnaga ja ettepanekud selle turvalisemaks muutmiseks

LGBT+ õpilastel on unikaalsed probleemid ja vajadused ning peaks neid arvestama ka hariduses. Sellest tulenevalt on bakalaureusetöö eesmärgiks kirjeldada LGBT+ noorte kogemusi koolikeskkonnaga ning ettepanekuid LGBT+ noortele turvalisema koolikeskkonna loomiseks. Eesmärgi täitmiseks korraldati kuus poolstruktureeritud intervjuud LGBT+ noortega ning andmete analüüsimiseks kasutati induktiivset sisuanalüüsi. Enamiku LGBT+ noorte koolikeskkond oli ebaturvaline klassikaaslaste LGBT+ vaenuliku suhtumise ja koolitöötajate LGBT+ alaste teadmiste puudulikkuse tõttu. Positiivsena nähti õpetajaid, kes tõstasid ainetundide raames LGBT+ teemasid, ja oluline oli ka sõprade toetus. Leiti, et koolitöötajad võiksid osaleda LGBT+ teemalistel koolitustel, õppematerjalid võiksid sisaldada rohkem LGBT+ temaatikat ja kool võiks rohkem arvestada LGBT+ õpilaste vajadustega.

Võtmesõnad: LGBT+, LGBT+ õpilane, koolikeskkond, koolikliima

Abstract

LGBT+ Young Adults' Experiences with School Environment and Their Suggestions on Making it Safer

LGBT+ students have unique problems and needs and they should be taken into consideration in education. Therefore the aim of this Bachelor's thesis is to describe LGBT+ Young Adults' experiences with school environment and their suggestions on making it safer. Semi-structured interviews with six LGBT+ young adults were conducted. Inductive content analysis method was used for data analysis. Most LGBT+ young adults' school climate was unsafe due to classmates' hostile attitudes and school staff's inadequate knowledge about LGBT+ topics. Teachers who talked about LGBT+ topics during class were seen in a positive light, as well as support from friends. It was found that school staff should attend classes on LGBT+ topics, study materials should include more LGBT+ topics, and schools should take into consideration LGBT+ students' needs more.

Keywords: LGBT+, LGBT+ student, school environment, school climate

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Teoreetiline ülevaade	5
1.1 LGBT+ õpilaste koolikeskkond	5
1.2 Ebaturvalise koolikeskkonna tagajärjed LGBT+ õpilastele	6
1.3 Turvalise koolikeskkonna loomine LGBT+ õpilastele	7
2. Metoodika	9
2.1 Valim	9
2.2 Andmekogumine	10
2.3 Andmeanalüüs	11
3. Tulemused	12
3.1 LGBT+ noorte kogemused seoses koolikeskkonnaga	13
3.1.1 Kitsaskohad ainetundides	13
3.1.2 Koolitöötajate vähene informeeritus LGBT+ teemadel	14
3.1.3 LGBT+ kogukonda haavavad kommentaarid ja suhtumine	15
3.1.4 Positiivsed kogemused koolikeskkonnaga	16
3.1.5 Ebaturvalise koolikeskkonna tagajärjed	17
3.2 LGBT+ noorte soovitusel koolikeskkonna turvalisemaks muutmiseks	19
3.2.1 Teadlikkus LGBT+ teemade kohta	19
3.2.2 LGBT+ õpilastega arvestamine	20
3.2.3 Koolikeskkonna turvalisus	21
4. Arutelu	22
Tänuõnad	26
Autorsuse kinnitus	26
Kasutatud kirjandus	27
Lisa 1. Intervjuu kava	33
Lisa 2. Teise uurimisküsimuse kategooriate moodustumine	35

Sissejuhatus

Tänapäeva kiirelt arenevas maailmas väärtustatakse üha enam kvaliteetset ja kõigile kättesaadavat üldharidust. Toetavat ja iga õpilasega arvestavat koolikeskkonda peaks aitama kujundada kaasav haridus, mis on Eesti hariduskorralduse fookuseks (Kaasav haridus, 2021). Rahvusvaheliselt mõistetakse kaasavat haridust kui protsessi, mille eesmärgiks on kaasata kõiki õpilasi, väärtustades sealjuures mitmekesisust ja luues ühtekuuluvustunnet (UNESCO, 2020). Ometi näitavad uuringud, et paljud LGBT+ (lesbi, gei, biseksuaalsed ja transsoolised) noored tajuvad koolikeskkonda pigem negatiivse ja ebaturvalisena, sest nad kogevad rohkem kiusamist ja LGBT+ vaenulikku suhtumist nii kaasõpilaste kui koolitöötajate poolt (Day *et al.*, 2018; Higa *et al.*, 2014; Kahle, 2020). Eesti LGBT Ühingu (2018) andmetel tunnevad Eesti LGBT+ kogukonda kuuluvad õpilased ennast harvem koolipere osana, nad on suurema tõenäosusega üksikud ja väljajäetud. See tähendab, et LGBT+ noorte kogemused koolikeskkonnaga võivad erineda eakaaslaste omast.

Koolikeskkond mõjutab LGBT+ noori erinevatel viisidel. Sage homofoobsete kommentaaride kuulmine ning üleüldine LGBT+ vaenulik koolikeskkond on seotud ärevuse ja depressiooni sümptomite tekkimisega LGBT+ õpilastel (Colvin *et al.*, 2019; Tucker *et al.*, 2016). Õpetajate LGBT+ vaenulik keelekasutus on otseselt seotud LGBT+ õpilaste, eriti just transsooliste õpilaste, madalama akadeemilise edukusega (Dessel *et al.*, 2017) ning see võib omakorda mõjutada LGBT+ õpilaste tulevast haridusteed. Koolikeskkond võib LGBT+ õpilastele ka positiivselt mõjuda. Uuringutest osutub, et LGBT+ õpilasi toetavate õpetajate olemasolu tõstab LGBT+ õpilaste õpitulemusi, hariduslikke eesmärke ja psühholoogilist heaolu (Kosciw *et al.*, 2020; Seelman *et al.*, 2015). LGBT+ noorte mentaalsele tervisele aitab kaasa ainetundides LGBT+ teemadega kokkupuutumine: see vähendab märkimisväärselt LGBT+ noorte suitsiidseid kalduvusi (Proulx *et al.*, 2019). Siit lähtub, et koolikeskkond ei pruugi mõjutada LGBT+ noori vaid kooliajal – näiteks LGBT+ noorte edasised valikud ja võimalused on seotud nii akadeemiliste tulemuste kui mentaalse tervisega.

Üheks viisiks, kuidas koolikeskkonda turvalisemaks muuta, on lisada kooli kodukorda homofoobiat käsitlevad punktid ning jälgida, et neid punkte täidetakse (Day *et al.*, 2019; Peter *et al.*, 2016). Uuringutest on veel selgunud, et LGBT+ õpilaste kaasamiseks koolikogukonda on oluline ka LGBT+ õpilaste suhtes avalikku toetust näitavate koolitöötajate olemasolu (Seelman *et al.*, 2015). Peale LGBT+ õpilasi toetavate koolitöötajate ja koolireeglite on oluline roll õppekaval. Kui inimeseõpetuses ja teistes ainetundides arutletakse õpilastega LGBT+ teemadel, siis LGBT+ õpilased tunnevad end koolis turvalisemalt (Snapp *et al.*,

2015a; Raag, 2021). Kõik need faktorid üheskoos aitavad koolis luua kaasavat ja positiivset keskkonda LGBT+ õpilaste jaoks.

Töö uurimisprobleemiks on kuidas LGBT+ noored ise tajuvad koolikeskkonda ja milliseid võimalusi nad näevad selle turvalisemaks kujundamisel.

1. Teoreetiline ülevaade

1.1 LGBT+ õpilaste koolikeskkond

Toetav ja kaasav koolikeskkond on kõikide õpilaste jaoks seotud paremate õpitulemuste ja mentaalse tervise näitajatega (Thapa *et al.*, 2013). See kajastub ka põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses (2010), mis sätestab, et kool peab looma õpikeskkonna, mis on õpilastele turvaline, arendav ja positiivselt mõjuv. Keskmises klassikollektiivis võib olla üks või mitu LGBT+ õpilast: Ameerika Ühendriikides korraldatud uurimuse kohaselt kuuluvad 9,54% 13-17-aastastest noortest LGBT+ kogukonda (Conron, 2020). Nende identiteedi kohta ei pruugi aga õpetajad või klassikaaslased teada. Euroopas hoiab iga kolmas LGBT+ õpilane (vanuses 15-17) oma identiteeti koolis varjatuna (Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet, 2020).

Eesti LGBT+ õpilaste koolikeskkonna uuringust lähtub, et LGBT+ õpilastest tunneb rohkem kui kaks kolmandikku end koolis ebaturvaliselt ja on viimase kooliaasta jooksul kogunud vaimset vägivalda, näiteks verbaalset ahistamist oma soolise eneseväljenduse või seksuaalse orientatsiooni tõttu (Eesti LGBT Ühing, 2018). Suurbritannias korraldatud uuring näitab, et LGBT+ õpilastest kogevad kiusamist peaaegu pooled, kusjuures transsoolistest õpilastest kogevad kiusamist peaaegu kaks kolmandikku (Bradlow *et al.*, 2017). Mitmed teisedki uuringud on leidnud, et eakaaslastega võrreldes kiusatakse LGBT+ õpilasi märgatavalt rohkem (Atteberry-Ash *et al.*, 2019; Klemmer *et al.*, 2021; O'Malley Olsen *et al.*, 2014). Järelikult paljude LGBT+ õpilaste jaoks on koolikeskkond negatiivne just kaasõpilaste suhtumise tõttu.

Kuigi LGBT+ õpilaste eakaaslased ei pruugi neid alati mõista, võivad toeks olla erinevad koolitöötajad. Põhjuseks, miks mitmed LGBT+ õpilased koolitöötajatega oma identiteedist rääkida ei soovi, võib olla hirm, et see rikub nende suhte koolitöötajaga või et koolitöötaja, näiteks koolipsühholoog, ei pea kinni konfidentsiaalsusnõuetest ja kontakteerub LGBT+ õpilase soovi vastaselt õpilase vanematega (Schwarz & Roe, 2015). Sellele vaatamata oskab Eestis 90% LGBT+ õpilastest nimetada enda koolis töötaja, kes nende arvates on salliv ja aktsepteeriv LGBT+ õpilaste suhtes (Eesti LGBT Ühing, 2018). Transsoolistest õpilastest

61% räägivad mõne koolitöötajaga oma identiteedist ning nende õpilaste sõnul kolm koolitöötajat neljast on olnud toetavad ning vastutulelikud (Bradlow *et al.*, 2017). Kuigi mitmed LGBT+ õpilased suudavad koolitöötajaga luua usaldusliku suhte, pole siiski kõik koolitöötajad LGBT+ teemade suhtes mõistvad. Eesti LGBT Ühingu (2018) korraldatud uurimuse kohaselt on 57% LGBT+ õpilastest kuulnud õpetajatelt ja teistelt koolitöötajatelt homovaenulikke kommentaare. Samast uuringust selgus, et peaaegu igale viiendale LGBT+ õpilasele teevad koolitöötajad sageli negatiivseid kommentaare soolise eneseväljenduse kohta.

LGBT+ õpilastel võivad tekkida probleemid ka füüsilise koolikeskkonnaga. Paljudes koolides on tualettruumid eraldatud soo põhjal ning see võib tekitada LGBT+ õpilastes negatiivseid tundeid. Kui transsooline õpilane soovib kasutada tualettruumi, siis tema tualettruumi valik võib avaldada kaasõpilastele tema soo enne, kui õpilane ise oleks valmis seda avalikustama (Porta *et al.*, 2017). Eestis väldib tualettruume 19% ja riietusruume 31% LGBT+ õpilastest, sest see tekitab neis ebamugavuse või ebaturvalisuse tunnet (Eesti LGBT Ühing, 2018). Riietusruumides, eriti kehalise kasvatuses riietusruumides, võivad LGBT+ õpilased tajuda, et kaasõpilastel on ebamugav nende läheduses riideid vahetada või et kaasõpilased jäävad vaatlema ja arvustama nende keha (Kjaran & Kristinsdóttir, 2015). See tähendab, et LGBT+ õpilaste ligipääs tualettruumidele ja riietusruumidele võib olla piiratud.

1.2 Ebaturvalise koolikeskkonna tagajärjed LGBT+ õpilastele

Ebaturvalise koolikeskkonna tõttu võivad LGBT+ õpilased kogeda unikaalseid probleeme. Koolikeskkond, mis ei ole avatud ja toetav LGBT+ õpilaste suhtes, võib olla põhjuseks, miks paljud LGBT+ õpilased otsustavad oma identiteeti varjata. Kosciw jt (2015) on leidnud, et oma identiteedi salajas hoidmine põhjustab LGBT+ õpilastes madalamat enesehinnangut ja kõrgemaid depressiooninäitajaid kui õpilastel, kes on oma identiteedist rääkinud kaasõpilastele ja õpetajatele. Samast uuringust selgus, et linnakoolides õppivate LGBT+ noortega võrreldes kogevad maakoolide LGBT+ õpilased oma identiteedi avalikustamise järel märgatavalt rohkem kiusu. Goodenow jt (2006) on pakkunud, et linnakoolides on tavaliselt mitmekesisem õpilaskond, mistõttu LGBT+ õpilased ei jää seal nii teravalt silma.

Kuna LGBT+ kogukonda kuuluvad õpilased sageli kogevad rohkem diskrimineerimist, kiusamist ja stressi kui nende eakaaslased, on tõenäolisem, et nad pöörduvad abi saamiseks alkoholi ja tubakatoodete poole (Azagba *et al.*, 2014; Keyes *et al.*, 2011; Phillips II *et al.*, 2019; Reisner *et al.*, 2015). Noores eas alkoholi ja tubakatoodete väärkasutamine tõstab hingamisprobleemide tekkimise riski ning vaimse tervise häirete, näiteks depressiooni, tähelepanuhäire ja ärevushäire esinemise sagedust (Schulte & Hser,

2014). Heck jt (2014) on leidnud, et LGBT+ õpilastel, kelle koolikeskkond on turvaline ja toetav, on tunduvalt vähem probleeme alkoholi ja tubakatoodete tarvitamisega.

Vaenulik koolikliima võib mõjutada ka LGBT õpilaste akadeemilisi tulemusi ja eesmärke. Robinson ja Espelage (2011) pakuvad, et justnimelt ebaturvalise koolikeskkonna tõttu esineb põhikooli LGBT+ õpilastel kolm korda rohkem põhjuseta puudumisi kui nende eakaaslastel. Sagedasem koolist puudumine võib õpingutes tekitada aga lünki. Sansone (2019) on leidnud, et kuigi LGBT+ õpilastel on madalam keskmine hinne, saavutavad nad riiklikes testides eakaaslastega sarnaseid tulemusi. Järelikult probleem ei seisne LGBT+ õpilaste loomulikus intelligentsis, vaid muret valmistab hoopis koolikeskkond. Seda mõtet toetab ka asjaolu, et eakaaslastega võrreldes soovib peaaegu kaks korda rohkem LGBT+ õpilasi peale gümnaasiumit oma haridustee pooleli jätta (Greytak *et al.*, 2016).

1.3 Turvalise koolikeskkonna loomine LGBT+ õpilastele

Arvestades LGBT+ õpilaste unikaalseid vajadusi, tuleks välja selgitada, kuidas on võimalik nende õpilaste jaoks kujundada turvaline ja õppimist soodustav keskkond. Ameerikas korraldatud koolikliima uuringute põhjal on kujunenud neli peamist teemavaldkonda, millele tähelepanu pööramine muudab kooli LGBT+ õpilaste jaoks turvalisemaks: kooli kodukord, õppekava, õpetajate tugi ning gei-hetero liidud (Kosciw *et al.*, 2020). Ideaalis toetavad need neli valdkonda üksteist ja loovad head tingimused LGBT+ õpilaste aktiivseks kaasamiseks kooliellu.

Kooli kodukorra üheks peamiseks eesmärgiks on õpilaste ja töötajate turvalisuse tagamine ja positiivse õppekeskkonna loomine. Kui kooli kodukord sisaldab mitmed LGBT+ õpilasi kaitsvaid eeskirju, siis homoseksuaalseid ja biseksuaalseid õpilasi kiusatakse vähem (Russell *et al.*, 2016). Ühtlasi on täheldatud, et transsooliste õpilaste õpitulemused paranevad, kui kooli kodukorras on olemas LGBT+ õpilaste heaolule keskenduvad punktid (Day *et al.*, 2019). Üleüldisele transsooliste õpilaste heaolule aitab kaasa, kui kooli kodukord annab neile õiguse kasutada tualettruume, mis vastavad nende sooidentiteedile (Lewis *et al.*, 2020).

LGBT+ noortele tuleb kasuks, kui kooli õppekava käsitleb LGBT+ teemasid. Näiteks kui erinevates õppeainetes tutvustatakse silmapaistvaid LGBT+ kogukonda kuuluvaid inimesi, siis LGBT+ õpilastel tekivad positiivsed eeskujud ning nad võivad tunda, et ka neil on võimalus pöörduda oma unistuste poole (Snapp *et al.*, 2015b). Mis veelgi olulisem: LGBT+ õpilased, kelle õppekava sisaldab LGBT+ teemasid, tunnevad end koolis turvalisemalt ning neid kiusatakse vähem võrreldes LGBT+ õpilastega, kelle koolis puudub LGBT+ teematikat

puudutav õppekava (Kosciw *et al.*, 2020; Snapp *et al.*, 2015a). Üldiselt käsitletakse LGBT+ teemasid just inimeseõpetuse tundide raames. Proulx jt (2019) on leidnud, et kui inimeseõpetuses kasutatakse LGBT+ teematikat ka seksuaalkasvatuse ja peremudelite õpetamisel, siis LGBT+ õpilastel on vähem depressiooni sümptomeid ja suitsiidseid mõtteid.

Gei-hetero liidud on õpilaste poolt läbiviidavad huviringid, mis ühendavad LGBT+ noori ning LGBT+ noorte toetajaid, et pakkuda nendele õpilastele turvalist keskkonda ning tekitada kogukonna tunnet (Toomey *et al.*, 2011). Erinevad uuringud on näidanud, et LGBT+ kogukonda kuuluvate inimeste vaimne heaolu on parem, kui nad saavad sotsiaalset tuge teistelt LGBT+ inimestelt (Roberts & Christens, 2021). Gei-hetero liitudelt saadav tugi võib olla põhjuseks, miks koolides, kus gei-hetero liidud on olemas, tarvitavad LGBT+ noored vähem alkoholi kui koolides, kus need liidud puuduvad (Baams & Russell, 2021; Poteat *et al.*, 2021). Gei-hetero liidud annavad LGBT+ õpilastele ka rohkem julgust enda eest seista (Ceccolini *et al.*, 2021). Mentaalse tervise parandamise ja alkoholikasutuse vähendamise kõrval aitab gei-hetero liidu olemasolu koolis LGBT+ õpilastel stressiga toime tulla ja öösiti paremini magada (Lessard *et al.*, 2020). Gei-hetero liidud pole aga kasulikud ainult LGBT+ õpilaste jaoks, vaid need võivad muuta koolikeskkonda kõigi jaoks turvalisemaks (Li *et al.*, 2019). Näiteks vähendab gei-hetero liitude olemasolu LGBT+ spetsiifilise kiusamise kõrval ka kiusamist kehakaalu, usu ja erivajaduste tõttu (Lessard *et al.*, 2020).

LGBT+ õpilaste jaoks on oluline ka õpetajate toetus. Eesti LGBT Ühingu (2018) korraldatud koolikeskkonna uuringust selgus, et LGBT+ õpilastel, kellel on koolis kuus või enam toetavat õpetajat, on madalamad depressiooni näitajad ja kõrgemad enesehinnangu näitajad kui nendel LGBT+ õpilastel, kelle koolis on vähem toetavaid õpetajaid. Lisaks õpetajatele on aga oluline ka teiste koolitöötajate toetus. Seelmani jt (2015) kohaselt tuleb LGBT+ õpilastele kasuks, kui nad puutuvad kokku erinevatel ametikohtadel töötavate sallivate ja toetavate inimestega, näiteks koolipsühholoogide, direktorite ja koristajatega. Selleks, et koolitöötajad sooviksid ja oskaksid LGBT+ õpilasi toetada, on neil vaja teadmisi. Õpetajad sageli tunnevad, et neil pole piisavalt teadmisi ja ettevalmistust selleks, et aktiivselt LGBT+ õpilasi toetada, mistõttu võiks kool pakkuda õpetajatele vastavaid koolitusi (Swanson & Gettinger, 2016; Lõugas, 2021). Õpetajad, kes on käinud mitmetel koolitustel ja saavutanud hea arusaama LGBT+ õpilaste probleemidest ja nende toetamisviisidest, sekkuvad rohkem LGBT+ õpilaste vastu suunatud kiusamisolukordadesse ning näitavad aktiivsemalt välja toetust LGBT+ õpilaste suhtes (Swanson & Gettinger, 2016).

Töö uurimisprobleemiks on kuidas LGBT+ noored ise tajuvad koolikeskkonda ja milliseid võimalusi nad näevad selle turvalisemaks kujundamisel. Töö eesmärk on kirjeldada LGBT+ noorte kogemusi koolikeskkonnaga ning ettepanekuid LGBT+ noortele turvalisema koolikeskkonna loomise osas. Eesmärgi saavutamiseks esitati kaks uurimisküsimust:

1. Millised on LGBT+ noorte kogemused seoses koolikeskkonnaga?
2. Mida soovivad LGBT+ noored õpetajatele ja koolijuhtidele, et muuta koolikeskkond LGBT+ õpilaste jaoks turvalisemaks?

2. Metoodika

Bakalaureusetöös on kasutatud kvalitatiivset uurimismeetodit. Kvalitatiivse uurimismeetodi eesmärgiks on inimeste isiklike maailmatõlgenduste kaudu kirjeldada ja seletada sotsiaalset tegelikkust (Õunapuu, 2014). Kuna bakalaureusetöös soovitakse kirjeldada LGBT+ noorte kogemusi koolikeskkonnaga ning selgitada välja, millised on nende noorte ettepanekud koolikeskkonna turvalisemaks muutmiseks, sobib teema uurimiseks just kvalitatiivne uurimismeetod.

2.1 Valim

Töös kasutati sihipärast valimit, millele läheneti mugavusvalimi põhimõttel. Sihipärase valimi kui mittetõenäosusliku valimi puhul otsib töö autor ise välja sobilikud uuritavad, kes on ühtlasi vaadeldava populatsiooni tüüpilisemad esindajad (Rämmer, 2014). Mugavusvalim on samuti mittetõenäosuslik valim, kus uurija kasutab uuritavaid, kes asuvad geograafiliselt uurija lähedal või kellega on muul moel kerge kontakti saada (Lavrakas, 2008). Valimisse kuulumise kriteeriume oli kaks: inimene pidi kuuluma LGBT+ kogukonda ning olema lõpetanud üldhariduskooli viimase viie aasta jooksul. Viimane oli oluline selleks, et töös kogutud andmed kajastaksid võimalikult täpselt tänapäeva noorte kogemusi koolikeskkonnaga. Töö autor leidis valimi sotsiaalmeedia postituste kaudu, tehes kindlaks, et kõik uuritavad olid lõpetanud erinevad üldhariduskoolid ning uuritavate identiteedid olid võimalikult mitmekesised.

Uurimuses osales kuus LGBT+ noort. Uuritavatest neli olid naissoost ja kaks meessoost, sh üks transsooline mees. Anonüümsuse tagamiseks määrati igale uuritavale pseudonüüm. Töös osalenud inimeste taustaandmed on esitatud tabelis 1.

Tabel 1. Uuritavate taustaandmed

Pseudonüüm	Identiteet	Aastaid kooli lõpetamisest
Jaana	Panoseksuaalne naine	Viis
Hannes	Aoseksuaalne transmees	Kaks
Margus	Homoseksuaalne mees	Kolm
Susanna	Kväär naine	Neli
Reelika	Kväär naine	Kaks
Piret	Biseksuaalne naine	Kolm

2. 2 Andmekogumine

Bakalaureusetöö eesmärgist lähtuvalt koguti andmeid poolstruktureeritud intervjuuga. Kuigi poolstruktureeritud intervjuu kava on eelnevalt paika pandud, võimaldab poolstruktureeritud intervjuu muuta küsimuste järjestust intervjuueerimise ajal ning vajaduse ilmnemisel küsida lisaküsimusi (Õunapuu, 2014). Töö fookuseks olid LGBT+ noorte isiklikud kogemused koolikeskkonnaga, mistõttu leidis autor, et uuritavatel peaks olema võimalus rääkida võimalikult vabas vormis. Uurimisküsimustele vastuste saamiseks ning andmete võrdlemiseks oli vaja siiski eelnevalt intervjuu küsimused üles kirjutada. Nende kahe asjaolu tõttu leidis autor, et poolstruktureeritud intervjuu on teema uurimiseks kõige sobilikum. Intervjuu kava koostas töö autor teooriaosas väljatoodud andmete põhjal, arvestades LGBT+ õpilaste enamlevinud murekohti. Kava koosnes kolmest teemaplokist:

- a) taustaküsimused
- b) küsimused LGBT+ noorte kogemuste kohta koolikeskkonnaga
- c) küsimused, mis käsitlesid LGBT+ noorte ettepanekuid koolikeskkonna turvalisemaks muutmiseks LGBT+ õpilaste jaoks.

Intervjuu täpsem kava on esitatud töö lõpus lisa 1.

Uurimuse valiidsuse suurendamiseks korraldati prooviintervjuu, milles osales valimi kriteeriumitele vastav LGBT+ noor. Prooviintervjuu kestis 55 minutit. Prooviintervjuu

analüüsimisel selgus, et intervjuu kavas sisalduvad küsimused sobisid bakalaureusetöö uurimisküsimustele vastuste leidmiseks ning prooviintervjuu andmeid kasutati töös.

Usaldusväärseuse tõstmiseks selgitas autor enne iga intervjuu algust, et tagatakse intervjuueeritava anonüümsus (töös ei mainita kordagi intervjuueeritava pärisnime, vaid kasutatakse pseudonüümi) ning info on konfidentsiaalne. Hea teadustava (Eessalu *et al.*, 2017) soovitustest lähtuvalt tutvustas autor töö eesmärgid ja läbiviimiskorda, küsis luba intervjuu salvestamiseks ning pakkus võimalust transkribeeritud intervjuu üle lugeda enne töö avaldamist. Intervjuu pikkuseks kavandati tund aega, kusjuures kõige pikem intervjuu kestis 55 minutit ja lühim 21 minutit. Intervjuud viidi läbi aprillikuus. Viis intervjuud toimus Tartu Ülikooli raamatukogu rühmatööruumides, üks intervjuu toimus keskkonna Google Meet kaudu. Intervjuudes kasutati 21 küsimust, millest viis olid taustaküsimused ning 16 sisulised küsimused. Intervjuu kavale andis tagasisidet töö juhendaja.

2.3 Andmeanalüüs

Andmete analüüsimiseks kasutati induktiivset sisuanalüüsi. Induktiivse sisuanalüüsi abil märgatakse andmetes läbivaid teemasid ning neid teemasid kasutatakse üldistuste tegemiseks (Õunapuu, 2014). Induktiivse sisuanalüüsi tulemused lähtuvad ainult töös kogutud andmetest, mistõttu välistatakse võimalus, et tulemusi mõjutavad varasemate uuringute tulemused (Thomas, 2006).

Enne andmete analüüsimist transkribeeriti intervjuude salvestused ja salvestati tekstifailidena. Ebatäpsuste vältimiseks kuulati salvestusi mitmeid kordi, kusjuures umbes 30-minutilise intervjuu transkribeerimisele kulus keskmiselt kaks tundi.

Transkribeeritud teksti kasutati QCMap andmeanalüüsi keskkonnas andmete kodeerimiseks. Andmete kodeerimise aluseks võeti uurimisküsimused. Tekstis märgiti ära tähenduslikud tekstiosad, mis vastasid uurimisküsimustele, ning moodustati koodid. Koodid rühmitati sarnasuse tunnuste põhjal kategooriateks. Esimese uurimisküsimuse „Millised on LGBT+ noorte kogemused seoses koolikeskkonnaga?“ koodide põhjal moodustus viis kategooriat: kitsaskohad ainetundides, koolitöötajate vähene informeeritus LGBT+ teemadel, LGBT+ kogukonda haavavad kommentaarid ja suhtumine, positiivsed kogemused koolikeskkonnaga ja ebaturvalise koolikeskkonna mõju. Teise uurimisküsimuse „Mida soovivad LGBT+ noored õpetajatele ja koolijuhtidele, et muuta koolikeskkond LGBT+ õpilaste jaoks turvalisemaks?“ alla koondus kolm kategooriat: teadlikkus LGBT+ teemade kohta, LGBT+ õpilastega arvestamine ja koolikeskkonna turvalisemaks muutmine. Tabelis 2

on toodud näide ühe kategooria kujunemisest tähenduslike üksuste baasil. Lisa 2 sisaldab näidet teise uurimisküsimuse kategooriate moodustumise kohta. Uurimuse usaldusvärsuse suurendamiseks kodeeriti kõiki intervjuusid veel teist korda algusest peale.

Tabel 2. Näide kategooriate moodustamisest

Tähenduslik üksus	Kood	Kategooria
„Mul oli ka õpetajaid, kes tegid mingeid imelikke kommentaare, nagu klassis poleks mitte kedagi, kes on gei.“	Väärarusaam, et kõik LGBT+ inimesed avalikustavad oma identiteedi	Koolitöötajate vähene informeeritus LGBT+ teemadel
„Ta ütles transsooliste inimeste kohta a la selliselt, et kui tüdruk tahab olla poiss“	Pealiskaudne arusaam transsooliste inimeste identiteedist	
„Ta ei öelnud „homoseksuaal“, vaid ta ütles „omasooihaleja“.“	Vananenud keelekasutus	

3. Tulemused

Bakalaureusetöö eesmärk on kirjeldada LGBT+ noorte kogemusi koolikeskkonnaga ning ettepanekuid LGBT+ noortele turvalisema koolikeskkonna loomise osas. Andmeanalüüsi tulemused esitatakse uurimisküsimuste kaupa, lähtudes tekkinud kategooriatest. Tulemustes kasutatakse tsitaate intervjuudest ning tsitaadid on esitatud kaldkirjas. Tsitaatides esinenud ebaolulised tekstilõigud asendati sümboliga [...].

3.1 LGBT+ noorte kogemused seoses koolikeskkonnaga

Andmete analüüsimise tulemusena tekkis uurimisküsimusele „Millised on LGBT+ noorte kogemused seoses koolikeskkonnaga?“ viis kategooriat: kitsaskohad ainetundides, koolitöötajate vähene informeeritus LGBT+ teemadel, LGBT+ kogukonda haavavad kommentaarid ja suhtumine, positiivsed kogemused koolikeskkonnaga ja eaturvalise koolikeskkonna mõju.

3.1.1 Kitsaskohad ainetundides

Kõik intervjuueeritavad nõustusid, et LGBT+ teemasid käsitleti ainetundides liiga vähe. LGBT+ noorte meelest vältisid paljud õpetajad LGBT+ teemasid, sest nad ei olnud sallivad või ei pidanud selliseid teemasid ainetunni raames sobilikuks. Kõige rohkem tundsid LGBT+ noored puudust aga õppematerjalidest, mis sisaldaksid informatsiooni LGBT+ inimeste, LGBT+ ajaloo jt LGBT+ teemade kohta. Mitmed intervjuueeritavad rääkisid, et infopuuduse tõttu oli neil keeruline oma identiteeti aktsepteerida ja sellest tulenevalt oli neil madal enesehinnang.

Inimeseõpetus veel oli tore, sest see info turvalise seksi kohta oli, nagu, päris okei, päris tore, aga seal ei olnud LGBT+ inimeste teemat. Ja kui sa oled LGBT+ ja sul on normaalne seksuaalne elu, siis kuidas sa pead teadma, kuidas turvaliselt seda teha? (Hannes)

Lisaks märkisid intervjuueeritavad, et mõned õppeained ei pakkunud neile huvi, sest seal ei tõstatatud kordagi LGBT+ teemasid. Nad selgitasid, et sageli esines õppeainetes heteronormatiivsust, kus mehe ja naise vahelist romantilist suhet näidati ainuõigena või kõige loomulikumana, ning selle tõttu tunnis käsitletav materjal ei kõnetanud neid.

Lihtsalt sa oled tunnis ja sind ei mõisteta ja eriti kirjanduse tund, mida ma mäletan... [...] Ma ei olnud huvitatud nendest heterosuhetega raamatutest. Ma olin lihtsalt nii ebahuvitatud sellest. (Susanna)

Probleemkohana toodi välja ka õppeained, kus poisid ja tüdrukud eraldati üksteisest. Intervjuueeritavad tunnistasid, et kehalises kasvatuses soopõhiselt eraldatud garderoobid tekitasid neis ebamugavust, sest nad ei soovinud näidata eakaaslastele oma keha või kuulda ebameeldivaid kommentaare. Üks intervjuueeritavatest rääkis, et riiete vahetamise ajal vaatas ta ainult seina, sest ta kartis, et kui ta vaataks teiste tüdrukute poole, siis nad saaksid kuidagi teada, et ta pole hetero. Kehalise kasvatuses kõrval olid probleemsed ka tööõpetuse tunnid. Mitmed LGBT+ noored kirjeldasid, kuidas käsitöötundides oodati tüdrukutelt lillemotiividega põlled ja lasteriie õmblemist, kuid poisid meisterdasid puutöötundides pinke. Üks uuritav

selgitas, et kuigi ta on identiteedilt transmees, ei olnud tal võimalik käsitöötundide asemel käia poistega puutöötundides, sest ta ei julgenud oma identiteeti avalikustada. Käsitöötund oli tema jaoks äärmiselt ebameeldiv.

Mulle, nagu, täitsa ei meeldinud meie tuba ja meie tund, sest me ei teinud huvitavaid asju, nagu poisid tegid. [...] Aga asi oli selles, et ma olin täitsa kapis ja keegi ei teadnud. (Hannes)

3.1.2 Koolitöötajate vähene informeeritus LGBT+ teemadel

Intervjueeritavad tõid välja, et üldiselt ei ole paljud õpetajad jt koolitöötajad kursis LGBT+ teemadega ning kohati esineb väärarusaamasid. Intervjueeritavatel oli kogemusi õpetajatega, kes küll teadsid, et LGBT+ kogukonda kuuluvad inimesed eksisteerivad, kuid ei uskunud, et nende koolis oleks LGBT+ õpilasi. Üks intervjueeritavatest pakkus, et õpetajad võib-olla eeldavad, et kõik LGBT+ kogukonda kuuluvad õpilased avalikustavad oma identiteedi.

Mul oli ka õpetajaid, kes tegid mingeid imelikke kommentaare, nagu klassis poleks mitte kedagi, kes on gei, ja siis ma olin seal esimeses pingis, nagu okei, huvitav, huvitav tähelepanek, et mitte keegi meist pole gei ja sa pead meile tutvustama gei inimesi. (Susanna)

Peale selle kirjeldati ka olukordi, kus õpetajad olid LGBT+ teemadest küll kuulnud, kuid neil oli vaid pealiskaudne arusaam LGBT+ identiteetidest. Uuritavad rääkisid oma kokkupuudetest õpetajatega, kes paistsid LGBT+ kogukonda toetavat ja üritasid õpilasi LGBT+ teemadel harida, kuid puudulike teadmiste pärast tegid nad liiga suuri üldistusi või uskusid stereotüüpidesse. Selliste õpetajate suhtes olid uuritavatel vastastikused arvamused: ühest küljest leiti, et igasugune avalik toetus LGBT+ kogukonna suhtes on hea, kuid teisest küljest leiti, väärarusaamade levitamine ei ole aktsepteeritav.

Mu kirjanduse õpetaja [...] ütles transsooliste inimeste kohta a la selliselt, et kui tüdruk tahab olla poiss, siis miks me peaksime seda takistama. Ja mulle mõjus see veidralt, sellepärast et, noh, transsoolised inimesed üldiselt ei ütle enda kohta, et nad tahavad olla teine sugu, vaid nad on sündinud sellisena. (Piret)

Lisaks oli LGBT+ noortel kokkupuuteid vananenud keelekasutusega. Üks intervjueeritavatest meenutas, kuidas tema õpetaja ütles sõna „transsooline“ asemel „transseksuaalne“, kuigi viimast ei soovitata enam kasutada. Üldiselt leidsid uuritavad, et vananenud sõnad jätsid LGBT+ kogukonnast negatiivsema mulje ja põhjustasid ebamugavustunnet.

Oli aru saada, et tema, nagu, mõtted selle teema kohta on veidi vananenud. Näiteks ta ei öelnud „homoseksuaal“, vaid ta ütles „omasooihaleja“ ja see tekitas minus alati

ebamugavat tunnet, sellepärast et see on hästi veider sõna, mida kasutada, ja see tekitab sellise tunde, nagu see oleks halb või vale. (Piret)

3.1.3 LGBT+ kogukonda haavavad kommentaarid ja suhtumine

Enamik intervjueeritavaid leidis, et klassikaaslaste suhtumine LGBT+ teemadesse oli negatiivne. Nende kogemuste põhjal tegid klassikaaslased halvustavaid nalju või väljendasid mõnel muul moel oma hukkamõistu LGBT+ teemade kohta. Klassikaaslaste negatiivse suhtumise pärast ei julgenud mitmed uuritavad klassis LGBT+ teemadel rääkida või õpetajalt tunnis vastavaid küsimusi küsida; nad kartsid, et neid hakataks sellepärast sildistama ja kiusama.

Üldiselt mu klassikaaslased, eriti just poisid, kasutasid sõna „gei“ negatiivses mõttes, aga tavaliselt nad ei kasutanud seda sõna üksinda, vaid nad kasutasid seda sõna selleks, et teha veel hullemaks mingeid teisi sõnu. Näiteks sellest ei piisanud, et nad ütlesid kellegi kohta „neeger“, vaid nad ütlesid „gei neeger“, ja see oli hästi naljakas nende jaoks. (Piret)

Paar intervjueeritavat tõi välja, et vahel tehti halvustavaid kommentaare ka nende endi suunas. Klassikaaslased ei tulnud küll sõimama, aga nad tegid vihjavaid märkuseid uuritavate identiteedi kohta. Üks intervjueeritav rääkis, kuidas ta polnud kellelegi oma identiteeti avaldanud, kuid sellele vaatamata kahtlustasid tema klassikaaslased, et ta kuulub LGBT+ kogukonda, ja levitasid tema kohta kuulujutte.

Ei ole vist minu pihta öeldud, aga kuidagi rohkem, nagu, siuke passive aggressive, siuke kaudsel, vaata, nagu, viitamine asjadele, et kuulujutud minust kindlasti käisid, et ma olen gei. (Margus)

Klassikaaslaste käitumise kõrval olid LGBT+ noorte jaoks murekohtadeks ka õpetajad, kes naljatlesid LGBT+ teemadel või märkisid muul moel, et nad ei toeta LGBT+ inimesi. Ainetes, mille õpetaja oli avalikult LGBT+ kogukonna vastu, oli uuritavate meelest ebameeldiv käia. Siiski toodi välja, et õpetajad avaldasid oma arvamusi LGBT+ teemade kohta väga harva ning kui seda ka tehti, siis pigem vihjavalt.

„Aa, nüüd me ei saa ju rääkida sellest.“ See on raudselt tunnist läbi käinud. „Nüüd on kõik nii hell tema ja nüüd me ei saa ja nüüd on niimoodi korrektne ja nagu see poliitkorrektsus.“ See on raudselt käinud mingist teemast läbi. (Susanna)

Ta ütles, et metallid on nagu mehed ja siis mittemetallid on nagu naised. Et see oleks arusaadavam meile. Aga seal on selline metalligrupp, mis... Nad ei olnud, nagu, täitsa metallid. Nad on... Nad on erinevad. Ja selle grupi kohta meilegi keemiaõpetaja ütles, et

teate, et mehe soo sees on ka mõnikord väga hullumeelsed mehed olemas, kes armastavad teisi mehi. (Hannes)

3.1.4 Positiivsed kogemused koolikeskkonnaga

Intervjuueeritavad kirjeldasid, kuidas nende meelest oli väga positiivne, kui õpetajad tõid ainetundidesse sisse LGBT+ teemasid isegi siis, kui õppekava seda ei nõudnud. Peaaegu kõikidel LGBT+ noortel oli kogemusi õpetajatega, kes olid ainetunnis silmaringi laiendamise eesmärgil tähelepanu juhtinud mõne kuulsa inimese seksuaalsele orientatsioonile. LGBT+ teemade normaliseerimine oli uuritavate meelest oluline LGBT+ õpilaste jaoks, kes ei suuda veel oma identiteeti aktsepteerida ja kes vajavad positiivseid eeskujusid, aga ka nende õpilaste jaoks, kellel on LGBT+ kogukonnast puudulikud teadmised või eelarvamused. Peale selle rõhutati asjaolu, et õpetaja, kes räägib ainetunnis ise LGBT+ teemadel, annab LGBT+ õpilastele märku, et tegemist on toetava ja salliva täiskasvanuga, kelle poole võib vajadusel oma muredega pöörduda.

Meil oli prantsuse keele tundides näidetes toodud ka LGBT+ suhteid ja muud sellist sisse. (Reelika)

Eesti keele õpetajaga, kirjandusega, et seal nagu väga ei olnud aru saada, et mis ta ise arvab, ta lihtsalt ütles seda nagu niisama, et, aa, see autor ei abiellunud kunagi, sest ta oli gei. (Jaana)

Intervjuueeritavad rääkisid, kuidas nad üritasid ise õpikutest välja otsida peatükke, kus võis olla informatsiooni LGBT+ kohta. Üks neist selgitas, kuidas tema huvi aine vastu tõusis, kui õpikus räägiti LGBT+ teemadel.

Alati, kui juttu oli Vana-Kreekast või Vana-Roomast, siis ma alati otsisin LGBT+ teemasid nendest peatükkidest. (Reelika)

Peaaegu kõik LGBT+ noored leidsid, et sõprade olemasolu ja toetus aitas koolis luua ühtekuuluvus- ja turvatunnet. Sageli olid klassikaaslased ja mõned õpetajadki LGBT+ teemade suhtes negatiivselt meelestatud ning sõprade toetus aitas LGBT+ noortel tunda, et neid aktsepteeriti sellistena, nagu nad olid.

See oli nii tähtis ja kui mul poleks seda sõbragruppi, ma ei tea, see oleks täitsa teine jutt. Sest, nagu, minu sõbrad on kõige parem asi, mis oli minu koolis ja oli, nagu, põhjus, miks ma ei vahetanud kooli, kui mul oli võimalus enne gümnaasiumi. (Hannes)

Peale sõprade toetuse toodi ka välja, et koolitöötajate sõbralik ja abivalmis suhtumine aitas muuta kooli meeldivamaks kohaks. Siinkohal polnud LGBT+ noorte jaoks isegi oluline,

kas õpetaja oli avalikult välja näidanud toetust LGBT+ kogukonna suhtes või mitte. Õpetajad, kes käitusid kõikide õpilastega sõbralikult, tekitasid uuritavates turvatunnet.

Õpetajad, kes olid toredad, sõbralikud, et nad, nagu, muutsid turvalisemaks või nagu meeldivamaks paigaks. (Hannes)

Kaks intervjuueeritavat nägid positiivsena ka asjaolu, et koolis oli võimalik end väljendada riietuse ja juuksevärvi kaudu ning tundides sai jagada oma mõtteid LGBT+ teemadel. Üks uuritavatest kirjeldas, et tema klassikaaslased ja õpetajad polnud küll väga sallivad LGBT+ kogukonna suhtes, kuid keegi ei keelanud tal kanda LGBT+ sümbolikat ning teda ka ei kiusatud selle tõttu. Teine selgitas, et gümnaasium, kus ta õppis, reklaamiski ennast kohana, kus õpivad mitmekülgsed ja avatud inimesed, mistõttu ei pidanud ta kartma oma mõtteid väljendada.

Ma käisin mingi vikerkaarevärvidega traksidega koolis, ma värvisin oma juukseid lillaks, nagu... ainult heterod ei saa aru, et ma pole hetero. (Susanna)

Ma küsisin küll tunnis õpetajatelt küsimusi, kui meil tuli jutuks LGBT+ või midagi sellist. (Reelika)

3.1.5 Eaturvalise koolikeskkonna tagajärjed

Mitu LGBT+ noort tõi välja, et eaturvalise koolikeskkonna tõttu ei julgenud nad end väljendada viisil, nagu neile oleks meeldinud. Peamiselt kartsid intervjuueeritavad kasutada LGBT+ kogukonnaga seotud sümbolikat, kuid nad vältisid ka LGBT+ teemasid klassikaaslaste või õpetajatega suheldes. LGBT+ noored ütlesid, et nad ei soovinud klassikaaslastes oma identiteedi osas kahtlusi tekitada, sest sellel oleksid võinud olla väga negatiivsed tagajärjed.

Mul oli päris suur hirm ka vikerkaart, pini või midagi sellist kasutada või joonistada midagi sellist, nagu, koolis, sest ma teadsin, et inimesed, nagu... Klassikaaslased on, jah, mõned on päris mitte toredad. (Hannes)

Ma ei julgenud väga tunnis rääkida enda kogemustest. [...] Ma tundsin, et, aa, ma pean ütleva sedasama, mis teised ütlevad, et ma olen, et, aa, jaa, ka mulle meeldivad poisid. (Jaana)

Mõnel intervjuueeritaval tekkis eaturvalise koolikeskkonna tõttu sotsiaalne ärevus, mis väljendus ebakindlustundena sotsiaalsetes olukordades ja soovina suhtlusolukordi vältida. Sotsiaalset ärevust süvendasid eelkõige klassikaaslaste vihjavad kommentaarid ja koolis levivad kuulujutud.

Kogu see kogemus seal muutis mind nagu hästi suureks ülemõtlejaks, mis siiani mul küljes on, et kõik, mis ma räägin, peab olema hästi läbimõeldud, olen hüpertheadlik oma kõne ja käe maneeridest ja ümbritsevast keskkonnast, et mis inimesed ümberringi räägivad või mille üle nad naeravad. (Margus)

Lisaks toodi ühe ebaturvalise koolikeskkonna mõjuna välja koolist puudumist. Mitu intervjuueritavat leidis, et kool ei olnud nende jaoks meeldiv paik, sest neid ei aktsepteeritud ja neil polnud ühtekuuluvustunnet oma klassi või kooliga. Soovist vältida nii klassikaaslaste kui ka mõnda kindlat õpetajat otsustati, et koolist puudumine on meelerahu tagamiseks ainus efektiivne viis.

Mul on see viimane koht, kuhu minna tahtsin. [...] Kui ma teada sain, et siuksed kuulujutud käivad, ja vist tekkiski, nagu, siuke hästi suur vastumeelsus, et ma ei tahtnud üldse nende inimeste silma alla sattuda. (Margus)

LGBT+ noortel oli kooliajal tunne, et nad olid jäänud oma probleemidega üksinda. Põhjendusena toodi välja, et koolis polnud sellist täiskasvanut, kes oleks saanud või tahtnud neid aidata. Intervjuueritavad selgitasid, et nende koolis polnud avalikult LGBT+ kogukonda toetavaid õpetajaid või teisi koolitöötajaid. Mitmed LGBT+ noored olid kokku puutunud koolikaaslastega, kes olid mõnele koolitöötajale avalikustanud oma identiteedi, ning koolitöötaja oli seejärel rääkinud jutu edasi teistele õpetajatele või lausa õpilase vanematele.

Mu vaimsele tervisele see oli üsna hävitav, lihtsalt, nagu, gümnaasiumis olemine ja see, et ma ei tea ise täpselt, kes ma olen, või midagi sellist ja siis see, nagu... Seal ei olnud mingit kindlat tuge. (Jaana)

Mõnel intervjuueritaval oli raskusi ka sõbrussidemete loomise ja hoidmisega, sest koolikeskkond ei võimaldanud tal suhelda endale meelepäraste inimestega. Probleemiks olid peamiselt klassikaaslaste halvustavad märkused, kui LGBT+ noor veetis aega seltskonnas, mis ei olnud klassikaaslaste meelest sobilik. Näiteks toodi välja, et koolis oli levinud arusaam, mille kohaselt tüdrukud peaksid sõbrustama ainult tüdrukutega ja poisid poistega.

Põhimõtteliselt pani see mind ka täielikult eralduma koolisõpradest. (Margus)

Lisaks eelmainitule tõi üks intervjuueritav välja, et ebaturvalise koolikeskkonna tõttu muutus tema söömiskäitumine. Koolisöökla polnud tema jaoks turvaline paik, mistõttu võimalusel vältis ta seda.

Kui ma kuulsin neid jutte ja toodigi ühe ettekäändena ka seda, et ma olen tüdrukute seltskonnas kogu aeg, siis peale seda ma, nagu, lõpetasin nendega lõuna ajal istumise, ma kas ei käinud üldse koolis söömas või siis valisin teised vahetunnid söömiseks ning istusin üksi. Põhimõtteliselt sundis see mind veetma suht suure hulga pikki päevi söömata. (Margus)

Esimese uurimisküsimusega sooviti teada, millised on LGBT+ noorte kogemused seoses koolikeskkonnaga. Selgus, et LGBT+ noored olid rahul õpetajatega, kes käitusid kõikide õpilastega sõbralikult ning kes rääkisid ainetundide raames LGBT+ teemadel. Ebaturvalisuse tunnet põhjustasid aga koolitöötajad ja kaasõpilased, kes tegid LGBT+ teemade kohta halvustavaid kommentaare. Üldiselt leiti, et koolitöötajate ja kaasõpilaste puudulikud teadmised LGBT+ teemade kohta tekitasid ebamugavaid olukordi. LGBT+ noortel, kelle koolikeskkond oli ebaturvaline, oli probleeme koolist puudumisega, sotsiaalse ärevusega ja enese väljendamisega.

3.2 LGBT+ noorte soovitusel koolikeskkonna turvalisemaks muutmiseks

Andmete analüüsimisel moodustus uurimisküsimusele „Mida soovivad LGBT+ noored õpetajatele ja koolijuhtidele, et muuta koolikeskkond LGBT+ õpilaste jaoks turvalisemaks?“ kolm kategooriat: teadlikkus LGBT+ teemade kohta, LGBT+ õpilastega arvestamine ja koolikeskkonna turvalisus.

3.2.1 Teadlikkus LGBT+ teemade kohta

Kõik intervjuueeritavad nõustusid, et koolitöötajate koolitamine LGBT+ teemadel on väga oluline selle jaoks, et LGBT+ õpilased saaksid end koolis turvalisemalt ja mugavamalt tunda. Vastavate koolituste läbimine aitaks LGBT+ noorte meelest koolitöötajatel paremini mõista, millised sõnad või kommentaarid LGBT+ õpilasi haavavad, ning õpetajad saaksid jälgida nii õpilaste kui iseenda keelekasutust. Lisaks sellele toodi välja, et LGBT+ teemalistel koolitustel käimine võimaldaks õpetajatel õppida viise, kuidas muuta klassiruum turvaliseks LGBT+ õpilaste jaoks ning kuidas korrale kutsuda õpilasi, kes käituvad homo- või transvaenulikult. Kõige rohkem soovisid intervjuueeritavad aga koolitöötajate poolset mõistmist, et LGBT+ õpilased on tavalised õpilased, kes vajavad austust ja tuge nagu kõik teisedki.

Psühholoog koolis oli tore, aga ta teadis nende teemade kohta, lihtsalt, nagu, ausalt, midagi. Sest, nagu, LGBT+ inimesed koolis on täitsa riskis. Ja siis täiskasvanud nende elus peavad, nagu, olema sallivad ja nad peavad aru saama, sest kui nad ei ole ja kui neil ei ole kodus, see juhtub. Aga kui seda ei ole ka koolis, siis kuhu see laps peab pöörduma? (Hannes)

Peale koolitöötajate informeerimise peeti vajalikuks ka õpilaste teadlikkuse suurendamist LGBT+ teemadel. Peaaegu kõik intervjuueeritavad soovisid näha põhjalikumalt LGBT+ teemade käsitlemist näiteks õppematerjalides ja ainetundides. Mitmed intervjuueeritavad tõid välja, et sageli suhtusid nende klassikaaslased LGBT+ teemadesse negatiivselt vaid

sellepärast, et see oli neile võõras. Uuritavad LGBT+ noored uskusid, et LGBT+ teemade normaliseerimine vähendaks ignorantsusest ning homo- ja transvaenulikkusest tulenevaid õpilastevahelisi konfliktiolukordi. Lisaks leidsid intervjuueeritavad, et õpilaste teadlikkuse suurendamine LGBT+ teemadel võimaldaks LGBT+ õpilastel paremini mõista oma identiteeti.

Oleks tore, kui meie raamatukogus, mis on meie kooli raamatukogu, oleks rohkem erinevaid raamatuid, kus on LGBT+ lihtsalt tegelastena. [...] Ja ka mitte ainult fantaasiat või sci-fi, vaid ka mingit õppematerjali. (Hannes)

Et kindlasti lisada seda, nagu, ainetesse, kus see on, nagu, mõistlik rääkida, näiteks inimeseõpetus, ühiskond. Sellepärast et näiteks ajaloos, isegi kui me õppisime lähiajalugu, siis LGBT+ ajaloost me ei rääkinud, nagu, üldse, mis on arusaadav, see on hästi lühikene olnud, aga mingid, nagu, mentionid võiksid olla kasvõi Stonewallist. (Jaana)

3.2.2 LGBT+ õpilastega arvestamine

Intervjuueeritavad tõid välja, et õpetajad ja kooli juhtkond võiksid koolisiseste ürituste planeerimisel arvestada ka LGBT+ õpilastega. Üks uuritavatest kirjeldas oma kooli valentinipäeva traditsiooni, kus kõikidele õpilastele anti paberist väljalõigatud poolik süda ning õpilased pidid päeva jooksul leidma üles inimese, kelle käes oli teine südamepool. Asjaolu, et üks südamepool anti alati tüdrukule ja teine pool poisile, oli uuritava jaoks probleemne, sest see jättis mulje, nagu armastus võiks olla vaid mehe ja naise vahel. Ta leidis, et valentinipäevaüritus oleks olnud LGBT+ õpilastele, sh talle endale, meeldivam, kui südamepooled oleksid õpilaste vahel jaotatud juhuslikult, mitte soo alusel.

Samuti soovitasid uuritavad kaotada süsteemi, kus õpilasi jaotatakse ainetundidesse soopõhiselt (kehaline kasvatus, tööõpetus). Kuigi uuritavate sõnul on need ained eriti vastumeelsed just transsoolistele õpilastele, siis nad tõid ka välja, et tegelikult on palju selliseid õpilasi, keda huvitaks näiteks käsitöö asemel just puutöö. LGBT+ noored pakkusid välja, et iga õpilane võiks ise otsustada, kas ta soovib osaleda käsitöötunnis või puuõpetuse tunnis, tüdrukute või poiste kehalise kasvatuses tunnis.

Kui kõik inimesed ümberringi oleksid, nagu, normaalsed inimesed, siis nad tõenäoliselt saaksid valida, nagu, kellega koos nad tundi peavad. (Susanna)

LGBT+ noored tegid ettepaneku, et koolis võiks leiduda neutraalseid tualettruume. Kuigi kõik kooli tualettruumid ei pea olema neutraalsed, siis intervjuueeritavate meelest oleks väga kasulik, kui koolis oleks vähemalt võimalus valida soopõhise ja neutraalse tualettruumi vahel.

Tualettruumide puhul oleks tore, kui nad oleks neutraalsed. Et ei ole, nagu, et see on poiste tualettruum ja see on tüdrukute tualettruum. (Hannes)

Intervjueeritavad tõid veel välja, et kool ei tohiks tolereerida LGBT+ vaenulikku käitumist. Kui õpilane kiusab LGBT+ õpilast tema identiteedi pärast või kasutab homo- või transvaenulikke sõnu, siis intervjueeritavate sõnul peaksid õpetajad sekkuma ja selle õpilasega rääkima. Kui rääkimisest pole kasu ja vaenulik käitumine jätkub, siis leidsid LGBT+ noored, et olukorra lahendamisse peaks kaasama kooli tugitöötajad ja lapsevanemad. Rõhutati ka asjaolu, et LGBT+ vaenulikku käitumist ei tohiks tolereerida õpetajate puhul ning kui õpetaja keeldub oma käitumist muutmast, siis võiks juhtkond kaaluda uue õpetaja leidmist.

Õpetajaga alguses suhelda, kui saab läbi räägitud, et see ei ole okei, siis võib õpetaja edasi töötada, kui see on, nagu, mitmekordne juhtumine, et pidevalt tuleb neid, nagu, siukseid asju juurde, et millest ei saa mööda vaadata, onju, et siis tuleks õpetaja eemaldada. (Jaana)

Intervjueeritavad pidasid oluliseks koolipoolset avalikku toetust LGBT+ kogukonna suhtes. Ühe võimalusena, kuidas seda teha, pakuti välja, et sõbrapäeva või jõuluballi plakatil võiks kujutada ka kahte samasoolist inimest käest kinni hoidmas. Veel pakuti välja, et koolis võiks korraldada fotonäituseid, kus on esindatud ka LGBT+ inimesed või sümbolika. Uuritavad leidsid, et LGBT+ õpilased tunneksid suuremat ühtekuuluvustunnet kooliga, kui kool avalikult toetaks LGBT+ kogukonda.

Ma arvan, et ka siuksed väikesed asjad, nagu, kasvõi vikerkaare lipud kuskil, nagu, mingi stendide peal, kus on mingi infotahvlid onju, et see annab hästi palju juurde just sellele noorele inimesele, kes hakkab välja tulema. (Jaana)

3.2.3 Koolikeskkonna turvalisus

LGBT+ noored tõid välja, et koolikeskkonda võiks turvalisemaks muuta kõikide õpilaste jaoks. Mitmed intervjueeritavad arvasid, et koolis võiks olla tugiisik, kelle poole saavad õpilased oma muredega pöörduda. Nad täpsustasid, et tugiisiku roll oleks segu koolipsühholoogi ja sotsiaalpedagoogi ametitest ning just tugiisik suunaks vajadusel õpilast koolipsühholoogi või sotsiaalpedagoogi juurde.

Kui oleks mingi tugiisik. [...] Kõige tähtsam on see tegelikult lastele just, et nad saaksid, nagu, välja rääkida selle, mis nad tunnevad, sellepärast et kui see koguneb sisse, siis see jääbki, nagu, põhimõtteliselt sind kraapima seest. (Jaana)

Lisaks leidsid intervjueeritavad, et õpilastele tuleks kasuks õpetaja või mõne koolitöötajaga anonüümselt suhtlemine. LGBT+ õpilastele annaks see uuritavate meelest julgust küsida LGBT+ teemade kohta ilma hirmuta, et klassikaaslased hakkavad neist teisiti

mõtlemata. Ühtlasi toodi välja, et anonüümse suhtlemise võimalus julgustaks võib-olla teisi õpilasi küsima küsimusi mentaalse tervise või teiste murede kohta.

Mitmed intervjuueeritavad tunnistasid, et nad ei julgenud juhtkonnale rääkida mõne õpetaja mitteaktsepteeritavast käitumisest, seega tegid nad ettepaneku, et koolides võiks luua süsteemi, kus õpilased annavad anonüümset tagasisidet õpetajate kohta. Uuritavate arvates võimaldaks see juhtkonnal tuvastada probleeme õpetajate käitumises.

Juhtkond saaks siis üle vaadata seda. Muidugi, noh, ei saa iga sõna tõe pähe võtta. [...] Aga kui ikka aastast aastasse on samad probleemid, siis võiks midagi ette võtta.

(Reelika)

Peale selle pakkusid LGBT+ noored välja, et õpetajad võiksid alati suhtuda taunivalt vaenulikku keelekasutusse ja kehtestada oma klassiruumis vastavad reeglid. Siinkohal rõhutati, et taunima peaks igasugust vaenulikku keelekasutust, sh rassistlikku ja seksistlikku.

See algab sellest, et sa, nagu, ütled välja, et minu klassis ei räägita halvasti, näiteks.

(Jaana)

Teise uurimisküsimuse „Mida soovivad LGBT+ noored õpetajatele ja koolijuhtidele, et muuta koolikeskkond LGBT+ õpilaste jaoks turvalisemaks?“ vastuste analüüsimisel ilmnes, et LGBT+ noored soovitasid koolitöötajatel osaleda LGBT+ teemalistel koolitustel ning pöörata tähelepanu õpilaste teadlikkuse suurendamisele LGBT+ teemade kohta. Oluliseks peeti ka LGBT+ õpilastega arvestamist kooli füüsilise keskkonna ja õppeainete korraldusega seoses. Kooli füüsilist keskkonda soovitati parandada sooneutraalsete tualettruumide loomise kaudu, kuid oluliseks peeti ka LGBT+ sümbolika kasutamist stendidel või plakatitel. Õppeained soovitati läbi viia selliselt, et ei moodustataks eraldi rühmasid poiste ja tüdrukute jaoks. Lisaks tehti ettepanek, et koolikeskkonda võiks turvalisemaks muuta kõikide õpilaste jaoks, palgates tugitöötajaid ning võimaldades õpilastel anonüümselt koolitöötajatega suhelda ja nende kohta tagasisidet anda.

4. Arutelu

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli kirjeldada LGBT+ noorte kogemusi koolikeskkonnaga ning ettepanekuid LGBT+ noortele turvalisema koolikeskkonna loomise osas. Järgnevalt arutletakse töö tähtsamate tulemuste üle uurimisküsimuste kaupa. Lisaks tuuakse välja bakalaureusetöö piirangud ja praktiline väärtus.

Vastustest esimesele uurimisküsimusele „Millised on LGBT+ noorte kogemused seoses koolikeskkonnaga?“ selgus, et kogemusi oli nii positiivseid kui negatiivseid.

Positiivsena kirjeldati kogemusi, kus ainetundide raames ning õppematerjalides käsitleti LGBT+ teemasid, ning negatiivsena toodi välja LGBT+ teemade vähesus õppekavas. Sellised seisukohad ühtivad varasemate uuringutega, mis on näidanud, et ainetundides LGBT+ teemadel arutlemine aitab kaasa LGBT+ õpilaste mentaalsele tervisele ja turvatundele koolis (Proulx *et al.*, 2019; Snapp *et al.*, 2015a). LGBT+ noored kirjeldasid, kuidas õpetajad sageli ei avaldanud oma arvamusi LGBT+ teemade kohta, aga kui õpetajad tõid ainetundidesse neid teemasid sisse ja suutsid nendest rääkida neutraalsel toonil, siis said LGBT+ noored aru, et tegemist oli aktsepteerivate täiskasvanutega. Kuigi uuringus osalejad oskasid nimetada mitmeid koolitöötajaid, kes nende meelest võisid olla LGBT+ teemade suhtes neutraalsed, ei suutnud enamik neist nimetada ühtegi avalikult LGBT+ kogukonda toetavat koolitöötajat. Eesti LGBT+ õpilaste koolikeskkonna uuringus (2018) on välja toodud, et 90% LGBT+ õpilastest teab vähemalt ühte LGBT+ õpilasi aktsepteerivat õpetajat. Käesoleva töö raames läbiviidud intervjuudest selgus, et LGBT+ noored pidasid õpetajaid, kes polnud avalikult LGBT+ kogukonna vastu, aktsepteerivateks, kuid toetavatena nähti ainult neid õpetajaid, kes olid avalikult oma toetust väljendanud.

Enamik uuringus osalenud LGBT+ noori leidis, et koolikeskkond oli ebaturvaline. See on kooskõlas Eesti LGBT+ õpilaste koolikeskkonna uuringus (2018) toodud tulemustega, mille kohaselt rohkem kui kaks kolmandikku LGBT+ õpilastest tunneb end koolis ebaturvaliselt. Koolikeskkonna ebaturvalisuse põhjustena toodi kõige sagedamini välja klassikaaslaste negatiivset suhtumist LGBT+ teemadesse ja nende haavavaid kommentaare. Uuringud tõepoolest näitavad, et LGBT+ noored võivad koolikeskkonda tajuda negatiivse ja ebaturvalisena, sest oma identiteedi tõttu kogevad nad rohkem kiusamist ja LGBT+ vaenuliku suhtumist (Day *et al.*, 2018; Higa *et al.*, 2014). Homofobsete kommentaaride kuulmine ja üldine LGBT+ vaenulik koolikeskkond võivad põhjustada ärevuse ja depressiooni sümptomite tekkimist LGBT+ õpilaste seas (Colvin *et al.*, 2019; Tucker *et al.*, 2016) ning ka käesolevas töös osalenud LGBT+ noored tõid välja, et koolikeskkonna tõttu esines neil sotsiaalset ärevust ja depressiivseid mõtteid. Üks uuringus osalejatest puudus sageli koolist klassikaaslaste pahatahtlike kommentaaride ja üldise LGBT+ vaenuliku suhtumise tõttu. Ka Robinson ja Espelage (2011) on pakkunud, et LGBT+ õpilased puuduvad koolist sagedamini kui nende eakaaslased, sest koolikeskkond on nende jaoks ebaturvaline.

Teise uurimisküsimuse „Mida soovivad LGBT+ noored õpetajatele ja koolijuhtidele, et muuta koolikeskkond LGBT+ õpilaste jaoks turvalisemaks?“ vastustest ilmneb, et LGBT+ noored soovivad üldist koolikeskkonda muuta turvalisemaks, LGBT+ õpilastega rohkem arvestada ja suurendada nii õpilaste kui koolitöötajate teadlikkust LGBT+ teemade kohta.

Uuringus osalenud LGBT+ noored rääkisid, et neil olid LGBT+ teemadega seotud probleemide kõrval veel samasugused probleemid, nagu paljudel teistelgi õpilastel. Sagedamini toodi välja ebamugavust klassikaaslaste vaenuliku keelekasutuse pärast ja tunnet, et oma muredega jäeti üksi. Leiti, et kõik õpilased peaksid end koolis turvalisemalt tundma, ning pakuti välja, et koolitöötajad peaksid taunivalt suhtuma igasugusesse vaenulikku keelekasutusse. Seda kinnitab ka Haridus- ja Teadusministeerium (2019), tuues välja, et kooliturvalisuse nimel tuleb koolis lähtuda rahvusliku, rassilise, soolise ja võrdõiguslikkuse põhimõtetest. Selle jaoks, et õpilased ei jääks oma probleemidega üksinda, soovitasid LGBT+ noored võimaldada õpilastel anonüümselt suhelda koolitöötajatega ja palgata kooli tugiisiku, kelle poole saaksid õpilased oma muredega pöörduda. Kuna kõik uuringus osalejad rõhutasid vajadust kooli turvalisemaks muutmiseks kõigi õpilaste jaoks, võiks see koolijuhtidele pakkuda mõtlemisainet kooliturvalisuse parandamise teemal, et teha kindlaks, kas koolis rakendatavad turvalisuse meetmed on efektiivsed ja millisel viisil saaks neid veelgi tõhustada.

Uuringus osalenud LGBT+ noored tegid ettepaneku, et LGBT+ õpilastega arvestamiseks võiksid koolides olemas olla sooneutraalsed tualettruumid. Porta jt (2017) on kirjeldanud, et transsoolistes õpilastes võivad soo põhjal eraldatud tualettruumid tekitada negatiivseid tundeid, sest nad peavad avaldama kaasõpilastele oma soolise identiteedi. Sellise ebamugavustunde vältimiseks võiksidki LGBT+ noorte meelest tualettruumid olla sooneutraalsed. Veel pakuti välja, et õpetajate ja õpilaste LGBT+ vaenulikku käitumist ei tohiks koolis tolereerida. Uuringud on näidanud, et selle saavutamiseks võiksid kooli kodukorras kajastada LGBT+ õpilasi kaitsvad punktid (Day *et al.*, 2019; Peter *et al.*, 2016). Lisaks on andmeid selle kohta, et LGBT+ vaenulikku kiusamist esineb vähem, kui kodukorras on olemas LGBT+ õpilasi kaitsvad eeskirjad (Russell *et al.*, 2016). Uuritavad LGBT+ noored ei toonud välja kodukorra muutmise olulisust, kuid tõenäoliselt tulenes see asjaolust, et õpilastena ei puutunud nad palju kokku kooli kodukorra dokumentidega ning nad ei mõistnud, et just kooli kodukord kohustab nii õpetajaid kui õpilasi pidama kinni kokkulepitud käitumisnormidest. Seega näitavad käesoleva uurimuse tulemused, et LGBT+ õpilastega arvestamiseks peavad koolitöötajad kursis olema unikaalsete probleemidega, mis LGBT+ õpilastel esinevad, ja tegema kooli kodukorda vastavaid muudatusi.

LGBT+ noored pidasid väga oluliseks koolitöötajate ja õpilaste teadlikkuse suurendamist LGBT+ teemade kohta. Nende kogemuste põhjal olid koolitöötajatel puudulikud teadmised LGBT+ identiteetide ja LGBT+ õpilaste toetamise kohta, mistõttu leidsid uuritavad, et koolitöötajad võiksid osaleda LGBT+ teemalistel koolitustel. Uuringud on varasemalt näidanud, et paljud koolitöötajad tunnevad, et neil pole LGBT+ õpilaste

toetamiseks piisavalt teadmisi ja ettevalmistust (Swanson & Gettinger, 2016; Lõugas, 2021). Õpetajad, kes käivad vastavatel koolitustel, sekkuvad sagedamini, kui puutuvad kokku LGBT+ vaenuliku kiusamisega, ja oskavad paremini väljendada toetust LGBT+ õpilaste suhtes (Swanson & Gettinger, 2016). Õpetajate koolitamise kõrval soovitati harida ka õpilasi LGBT+ teemadel ning selle saavutamiseks pakuti välja, et ainetundide raames ja õppematerjalides võiks käsitleda LGBT+ teemasid. Mitmed uuringud kinnitavad, et LGBT+ õpilased tunnevad ennast koolis turvalisemalt, kui õppekavas sisaldub LGBT+ temaatika (Kosciw *et al.*, 2020; Snapp *et al.*, 2015a). Snapp jt (2015b) on leidnud, et erinevates õppeainetes LGBT+ kogukonda kuuluvate inimeste tutvustamine annab LGBT+ õpilastele eeskujusid. Ka käesolevas uurimuses osalenud LGBT+ noored töid välja, et neile meeldis, kui õpetajad mainisid tunnis LGBT+ kogukonda kuuluvaid inimesi, sest see laiendas nende silmaringi ning pakkus positiivseid eeskujusid. Siit järeldub, et LGBT+ õpilaste jaoks turvalisema koolikeskkonna loomiseks peaksid õpetajad osalema LGBT+ teemalistel koolitustel ning võimalusel rääkima ka ainetundides LGBT+ teemadel.

Käesoleval bakalaureusetööl on mitmeid piiranguid. Esiteks on töös kasutatud mittetõenäosuslikku valimit, mistõttu ei saa töös saadud tulemusi üldistada laiemale populatsioonile (Rämmer, 2014). Teiseks piiranguks võib pidada töö autori vähest intervjuerimiskogemust: alles transkriptsioonide ülelugemisel mõistis töö autor, milliseid täpsustavaid küsimusi oleks ta võinud intervjuude ajal küsida.

Bakalaureusetööl on praktilisi väljundeid nii õpetajatele kui teistele koolitöötajatele. Õpetajad saavad kasutada selle töö tulemusi, et mõista paremini LGBT+ õpilaste unikaalseid probleeme ning luua klassis ja koolis sellist keskkonda, kus LGBT+ õpilastel on turvalisem. Kooli juhtkond saab arutleda töö tulemuste rakendamise üle koolielu korralduslikus pooles, mõeldes läbi võimalused kooli füüsilise keskkonna ning ainetundide korralduse muutmiseks LGBT+ sõbralikumaks.

Edasine uurimistöö võiks keskenduda LGBT+ õpilaste ootustele LGBT+ teemasid sisaldavatele õppematerjalidele ja ainetundidele. Peale selle võiks uurida ka õpetajate valmisolekut ainetunni raames LGBT+ teemadel rääkimiseks ning nende ootuseid LGBT+ teemasid sisaldavatele õppematerjalidele.

Tänuõnad

Autor tänab kõiki intervjueeritavaid, kes julgesid avameelselt rääkida oma koolikogemustest. Samuti tänab autor Rõngu Keskkooli õppealajuhatajat Riina Aunapit, kes motiveeris tööd õigeaegselt valmis saama ning oli väga mõistev autori õpingute vältel. Kõige suurema tänu vääriline on aga töö juhendaja, Karmen Trasberg, kes oli vajadusel alati olemas ja konstruktiivset tagasisidet jagamas.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Birgit Pähn

/allkirjastatud digitaalselt/

23.05.2022

Kasutatud kirjandus

- Azagba, S., Asbridge, M., Langille, D., & Baskerville, B. (2014). Disparities in tobacco use by sexual orientation among high school students. *Preventive Medicine, 69*, 307-311.
- Atteberry-Ash, B., Kattari, S. K., Speer, S. R., Guz, S., & Kattari, L. (2019). School safety experiences of high school youth across sexual orientation and gender identity. *Children and Youth Services Review, 104*.
- Baams, L. & Russell, S. T. (2021). Gay-Straight Alliances, School Functioning, and Mental Health: Associations for Students of Color and LGBTQ Students. *Youth and Society, 53*(2), 211-229.
- Bradlow, J., Bartram, F., Guasp, A., & Jadvá, V. (2017). *School report: The experiences of lesbian, gay, bi and trans young people in Britain's schools in 2017*.
<https://www.stonewall.org.uk/resources/school-report-2017>
- Ceccolini, C. J., Poteat, V. P., Calzo, J. P., Yoshikawa, H., & Meyer, K. (2021). A Mixed-Methods Examination of the Unique Associations of Gender-Sexuality Alliance Involvement and Family Support on Bravery in Sexual and Gender Minority Youth. *Journal of Adolescent Research, 36*(2), 154-182.
- Colvin, S., Egan, J. E., Coulter, R. W. S. (2019). School Climate & Sexual and Gender Minority Adolescent Mental Health. *Journal of Youth and Adolescence, 48*, 1938-1951.
- Conron, J. K. (2020). *LGBT Youth Population in the United States*.
<https://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/LGBT-Youth-US-Pop-Sep-2020.pdf>
- Day, J. K., Ioverno, S., Russell, S. T. (2019). Safe and supportive schools for LGBT youth: Addressing educational inequities through inclusive policies and practices. *Journal of School Psychology, 74*, 29-43.
- Day, J. K., Perez-Brumer, A., Russell, S. T. (2018). Safe Schools? Transgender Youth's School Experiences and Perceptions of School Climate. *Journal of Youth and Adolescence, 47*(8), 1731-1742

- Dessel, A. B., Kulick, A., Wernick, L. J., Sullivan, D. (2017). The importance of teacher support: Differential impacts by gender and sexuality. *Journal of Adolescence*, 56, 136-144.
- Eessalu, M., Engelbrecht, J., Juurik, M., Koppel, A., Kulu, P., Lilles-Heinsar, L., Ling, K., Lõuk, K., Maimets, T., Meriste H., Mäger, K., Mällo, T., Niglas, K., Nurk, E., Parder M. L., Pärtlas, M., Sinijärv, U., Soone, M., Sutrop, M., Uustalu, T., Velbaum, K., Veski, L. (2017). Hea teadustava. Külastatud aadressil https://www.eetika.ee/sites/default/files/www_ut/hea_teadustava_trukis.pdf
- Eesti LGBT Ühing (2018). Eesti LGBT+ õpilaste koolikeskkonna uuring. <https://www.lgbt.ee/uuringud>
- Eesti LGBT Ühing (2018). *Eesti LGBT+ õpilaste koolikeskkonna uuring*. https://4cda3621-8903-4162-9140-353a2ef1ab04.filesusr.com/ugd/5a1900_7a096b2e01084f81b16fb72914cf3380.pdf
- Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet (2020). *EU LGBT survey – European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey*. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-eu-lgbt-survey-main-results_tk3113640enc_1.pdf
- Goodenow, C., Szalacha, L., & Westheimer, K. (2006). School support groups, other school factors, and the safety of sexual minority adolescents. *Psychology in the Schools*, 43(5), 573–589.
- Greytak, E.A., Kosciw, J.G., Villenas, C. & Giga, N.M. (2016). *From Teasing to Torment: School Climate Revisited, A Survey of U.S. Secondary School Students and Teachers*. https://www.glsen.org/sites/default/files/2019-12/From_Teasing_to_Tormet_Revised_2016.pdf
- Haridus- ja Noorteamet (2021). Kaasav haridus. <https://harno.ee/kaasav-haridus>
- Haridus- ja Teadusministeerium. (2019). *Kooliturvalisus*. <https://www.hm.ee/et/tegevused/alus-pohi-ja-keskharidus/kooliturvalisus>
- Heck, N. C., Livingston, N. A., Flentje, A., Oost, K., Stewart, B. T., & Cochran, B. N. (2014). Reducing risk for illicit drug use and prescription drug misuse: High school gay-straight alliances and lesbian, gay, bisexual, and transgender youth. *Addictive Behaviours*, 39(4), 824-828.

- Higa, D., Hoppe, M. J., Lindhorst, T., Mincer, S., Beadnell, B., Morrison, D. M., Wells, E. A., Todd, A., & Mountz, S. (2014). Negative and Positive Factors Associated With the Well-Being of Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer, and Questioning (LGBTQ) Youth. *Youth and Society, 46*(5), 663-687.
- Kahle, L. (2020). Are sexual minorities more at risk? Bullying victimization among lesbian, gay, bisexual, and questioning youth. *Journal of interpersonal violence, 35*(21-22), 4960-4978.
- Keyes, K. M., Hatzenbuehler, M. L., & Hasin, D. S. (2011). Stressful life experiences, alcohol consumption, and alcohol use disorders: the epidemiologic evidence for four main types of stressors. *Psychopharmacology, 218*, 1-17.
- Kjaran, J. I., & Kristinsdóttir, G. (2015). Schooling sexualities and gendered bodies. Experiences of LGBT students in Icelandic upper secondary schools. *International Journal of Inclusive Education, 19*(9), 978-993
- Klemmer, C. L., Ruslow, J., Goldbach, J., Kattari, S. K., & Rice, E. (2021). Socially Assigned Gender Nonconformity and School Violence Experience Among Transgender and Cisgender Adolescents. *Journal of Interpersonal Violence, 36*(15-16).
- Kosciw, J. G., Clark, C. M., Truong, N. L., & Zongrone, A. D. (2020). *The 2019 National School Climate Survey: The experiences of lesbian, gay, bisexual, transgender, and queer youth in our nation's schools*. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED608534.pdf>
- Kosciw, J. G., Palmer, N. A., & Kull, R. M. (2015). Reflecting Resiliency: Openness About Sexual Orientation and/or Gender Identity and Its Relationship to Well-Being and Educational Outcomes for LGBT Students. *American Journal of Community Psychology, 55*(1-2), 167-178
- Lavrakas, P. J. (2008). *Encyclopedia of Survey Research Methods*. Sage Publications, Inc.
- Lessard, L. M., Watson, R. J., & Puhl, R. M. (2020). Bias-Based Bullying and School Adjustment among Sexual and Gender Minority Adolescents: The Role of Gay-Straight Alliances. *Journal of Youth and Adolescence, 49*, 1094-1109.

- Lewis, M. M., & Eckes, S. E. (2020). Storytelling, Leadership, and the Law: Using Amicus Briefs to Understand the Impact of School District Policies and Practices Related to Transgender Student Inclusion. *Educational Administration Quarterly*, 56(1), 46-88.
- Li, G., Wu, A. D., Marshall, S. K., Watson, R. J., Adjei, J. K., Park, M., & Saewyc, E. M. (2019). Investigating site-level longitudinal effects of population health interventions: Gay-Straight Alliances and school safety. *SSM – Population Health*, 7.
- Lõugas, S. (2021). *Õpetajate arvamused noori toetavast koolikliimast ja õpetaja rollist selle loomisel*. Publitseerimata bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- O'Malley Olsen, E., Kann, L., Vivolo-Kantor, A., Kinchen, S., & McManus, T. (2014). School Violence and Bullying Among Sexual Minority High School Students, 2009-2011. *Journal of Adolescent Health*, 55(3), 432-438.
- Peter, T., Taylor, C., Campbell, C. (2016). “You can't break...when you're already broken”: The importance of school climate to suicidality among LGBTQ youth. *Journal of Gay & Lesbian Mental Health*, 20(3), 195-213.
- Phillips II, G., Turner, B., Felt, D., Han, Y., Marro, R., & Beach, L. B. (2019). Trends in Alcohol Use Behaviors by Sexual Identity and Behavior Among High School Students, 2007–2017. *Journal of Adolescent Health*, 65(6), 760-768
- Porta, C. M., Gower, A. L., Mehus, C. J., Yu, X., Saewyc, & E. M., Eisenberg, M. E. (2017). “Kicked out”: LGBTQ youths' bathroom experiences and preferences. *Journal of Adolescence*, 56, 107-112.
- Poteat, V. P., Fish, J. N., & Watson, R. J. (2021). Gender-Sexuality Alliances as a moderator of the association between victimization, depressive symptoms, and drinking behavior among LGBTQ+ youth. *Drug and Alcohol Dependence*, 229.
- Proulx, C. N., Coulter, R. W. S., Egan, J. E., Matthews, D. D., Mair, C. (2019). Associations of Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Questioning–Inclusive Sex Education With Mental Health Outcomes and School-Based Victimization in U.S. High School Students. *Journal of Adolescent Health*, 64(5), 608-614.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (2010). *RT I*, 2012, 41, 240.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410>

Raag, L. (2021). *LGBT+ teemade käsitlemine Eesti I-III kooliastme inimeseõpetuse õppematerjalides*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.

Roberts, L. M., & Christens, B. D. (2021). Pathways to well-being among LGBT adults: Sociopolitical involvement, family support, outness, and community connectedness with race/ethnicity as a moderator. *American Journal of Community Psychology*, 67(3-4), 405-418.

Robinson, J. P., & Espelage, D. L. (2011). Inequities in Educational and Psychological Outcomes Between LGBTQ and Straight Students in Middle and High School. *American Educational Research Association*, 40(7), 315-330.

Russell, S. T., Day, J. K., Ioverno, S., & Toomey, R. B. (2016). Are school policies focused on sexual orientation and gender identity associated with less bullying? Teachers' perspectives. *Journal of School Psychology*, 54, 29-38.

Rämmer, A. (2014). *Sotsiaalteaduslike uurimuste metodoloogia alused*. <https://samm.ut.ee/>

Sansone, D. (2019). LGBT students: New evidence on demographics and educational outcomes. *Economics of Education Review*, 73.

Schulte, M. T., & Hser, Y. (2014). Substance use and associated health conditions throughout the lifespan. *Public Health Reviews*, 35(2), 1-27.

Schwarz, J., & Roe, S. (2015). Dismissed! Avoidance of Students' Spiritual and LGBT Identities in Public Schools. *The Educational Forum*, 79(4), 436-450

Seelman, K. L., Forge, N., Walls, N. E., Bridges, N. (2015). School engagement among LGBTQ high school students: The roles of safe adults and gay-straight alliance characteristics. *Children and Youth Services Review*, 57, 19-29.

Snapp, S. D., Burdge, H., Licona, A. C., Moody, R. L., & Russell, S. T. (2015b). Students' Perspectives on LGBTQ-Inclusive Curriculum. *Equity & Excellence in Education*, 48(2), 249-265.

Snapp, S. D., McGuire, J. K., Sinclair, K. O., Gabrion, K., Russell, S. T. (2015a). LGBTQ inclusive curricula: why supportive curricula matter. *Sex Education*, 15(6), 580-596.

- Swanson, K., & Gettinger, M. (2016). Teachers' knowledge, attitudes, and supportive behaviors toward LGBT students: Relationship to Gay-Straight Alliances, antibullying policy, and teacher training. *Journal of LGBT Youth, 13*(4), 326-351.
- Thapa, A., Cohen, J., Guffey, S., & Higgins-D'Alessandro, A. (2013). A Review of School Climate Research. *Review of Educational Research, 83*(3), 357-385.
- Thomas, D. R. (2006). A General Inductive Approach for Analyzing Qualitative Evaluation Data. *American Journal of Evaluation, 27*(2), 237-246.
- Toomey, R. B., Ryan, C., Diaz, R. M., & Russell, S. T. (2011). High School Gay-Straight Alliances (GSAs) and Young Adult Well-Being: An Examination of GSA Presence, Participation, and Perceived Effectiveness. *Applied Developmental Science, 15*(4), 175-185.
- Tucker, J. S., Ewing, B. A., Espelage, D. L., Green Jr, H. D., de la Haye, K., Pollard, M. S. (2016). Longitudinal Associations of Homophobic Name-Calling Victimization With Psychological Distress and Alcohol Use During Adolescence. *Journal of Adolescent Health, 59*(1), 110-115.
- UNESCO (2020). *Global Education Monitoring Report Summary 2020: Inclusion and education: All means all*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373721>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool.

Lisa 1. Intervjuu kava

Sissejuhatus

1. Tere! Mina olen Birgit ja oma bakalaureusetöö raames keskendun LGBT+ noorte kogemustele koolikeskkonnaga ning nende soovitudele koolikeskkonna turvalisemaks muutmiseks.
2. Soovi korral võite intervjuu igal hetkel lõpetada. Informatsioon, mida intervjuu käigus jagate, jääb konfidentsiaalseks ja Teie isik anonüümseks.
3. Kas Te lubate intervjuu salvestada?

Taustaküsimused

1. Mis soost Te olete?
2. Mis on Teie seksuaalne orientatsioon?
3. Mitu aastat tagasi lõpetasite gümnaasiumi?
4. Kas Te õppisite linna- või maakoolis?
5. Kui kaua kuulute LGBT+ kogukonda?

Kuidas LGBT+ noored tajuvad koolikeskkonda

6. Palun kirjeldage, milline oli Teie klassikaaslaste suhtumine LGBT+ teemadesse.
7. Kas Te rääkisite klassikaaslastele oma identiteedist? Miks?
- *8. Kuidas muutusid Teie suhted klassikaaslastega, kui nad olid Teie identiteedist teada saanud?
9. Kui palju oli Teie teada koolis teisi LGBT+ õpilasi? Kui sageli Te nendega suhtlesite?
10. Kui palju oli Teie teada koolis LGBT+ õpetajaid või teisi koolitöötajaid? Kuidas mõjutas nende olemasolu / puudumine Teie koolikogemust?

11. Kui sageli rääkisid õpetajad ainetunni raames LGBT+ teemadel? Milliseid tundeid need teemakäsitlelused Teis tekitasid?
12. Kui paljud õpetajad jt koolitöötajad tundusid LGBT+ kogukonna suhtes toetavad? Kuidas nad oma toetust välja näitasid?
13. Kui paljud õpetajad jt koolitöötajad suhtusid vaenulikult või mittemõistvalt LGBT+ teemadesse? Kuidas see väljendus?
14. Kuidas toetas Teie kool LGBT+ õpilasi? (Näiteks kooli eeskirjad, tugitöötajate olemasolu jm)
15. Kas Te pöördusite LGBT+ teemasid puudutavate küsimuste või muredega mõne koolitöötaja poole? Palun kirjeldage oma kogemusi.
16. Kas koolis leidis selliseid ruume või piirkondi, mida soovisite vältida? Kui jah, siis miks?
17. Palun kirjeldage oma üleüldist turvatunnet koolis. Mis muutis kooli Teie jaoks turvalisemaks, mis ebaturvalisemaks?

LGBT+ noorte soovitusel koolikeskkonna turvalisemaks muutmiseks

18. Mida saaksid õpetajad teha selle nimel, et LGBT+ õpilased tunneksid end koolis turvaliselt?
19. Kuidas võiks kooli juhtkond aidata kaasa LGBT+ õpilaste üldisele heaolule koolis?
20. Milline võiks olla kooli füüsiline keskkond, et LGBT+ õpilased tunneksid end mugavamalt ja turvalisemalt?
21. Milliseid soovitusi on Teil lisaks eelmainitule?

Aitäh, et olite nõus uuringus osalema. Nagu enne mainitud, siis kõik, mida Te täna minuga jagasite, jääb konfidentsiaalseks ning Teie isik anonüümseks. Kas Te soovite intervjuu transkriptsiooni hiljem üle lugeda?

Lisa 2. Teise uurimisküsimuse kategooriate moodustumine

Tähenduslik üksus	Kood	Kategooria
<p>„õpid selle kohta ja sa saad teada rohkem LGBT+ teemast“</p> <p>„kutsuda LGBT+ Ühingust õpetajad, kes võivad, nagu, õpilastega rääkida“</p> <p>„näiteks ajaloo õppematerjalides meil oleks ka LGBT+ inimesed pandud sisse“</p>	<p>Koolitöötajate koolitamine</p> <p>Õpilaste teadlikkuse suurendamine LGBT+ teemade kohta</p> <p>Põhjalikum LGBT+ teemade käsitus õppematerjalides ja ainetundides</p>	<p>Teadlikkus LGBT+ teemade kohta</p>
<p>„Valentinipäeval meil oli traditsioon. [...] Ja oleks tore, et seda poleks olnud või oleks seda tehtud teistmoodi.“</p> <p>„Tualettruumide puhul oleks tore, kui nad oleks neutraalsed.“</p>	<p>Koolisise ürituste muutmine LGBT+ sõbralikumaks</p> <p>Sooneutraalsed tualettruumid</p>	<p>LGBT+ õpilastega arvestamine</p>
<p>„nad tõenäoliselt saaksid valida, nagu, kellega koos nad tundi peavad“</p>	<p>Soo põhjal eraldatud ainetundide kaotamine</p>	

<p>„Kui on mingisugune probleemijuhtum, [...] siis on loomulikult see nende ülesanne lahendada [...] niimoodi, et mitte selle inimese kasuks, kes on homofoobne.“</p> <p>„väikesed asjad, nagu, kasvõi, nagu, vikerkaare lipud kuskil“</p>	<p>LGBT+ vaenuliku käitumise mittetolereerimine</p> <p>LGBT+ õpilastele toetuse välja näitamine</p>	
<p>„kui oleks mingi tugiisik“</p> <p>„rääkida selle täiskasvanuga, aga anonüümselt“</p> <p>„ütled välja, et minu klassis ei räägita halvasti“</p>	<p>Tugiisik, kelle poole saavad õpilased oma muredega pöörduda</p> <p>Võimalus õpetaja või koolitöötajaga anonüümselt suhelda</p> <p>Koolitöötajate tauniv suhtumine vaenulikku keelekasutusse</p>	<p>Koolikeskkonna turvalisus</p>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Birgit Pähn,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „LGBT+ noorte kogemused koolikeskkonnaga ja ettepanekud selle turvalisemaks muutmiseks“, mille juhendaja on Karmen Trasberg, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Birgit Pähn

24.05.2022